

HIDASI JUDIT

Gondolatok a magyarországi japán nyelvoktatás ürügyén

1. A japán nyelv mint idegen nyelv elterjedtsége és oktatása a világon

Egy nyelv nemzetközi súlyát többféle mutatóval lehet kifejezni:

- hányan beszélik anyanyelvként;
- hányan használják közvetítőnyelvként akár mint első idegen nyelvet, akár mint többedik idegen nyelvet;
- hányan tanulják világszerte.

Ezek a szempontok bizonyos fokig *időperspektívát* tükröznek. Hogy valaki milyen anyanyelvi környezetbe születik, az öröklött adottság (múlt). Hogy milyen nyelven kommunikál nemzetközi környezetben, az az aktuális körülmények által meghatározott helyzet függvénye (jelen). De az, hogy milyen idegen nyelvet választ tanulmányainak tárgyául, azt sokszor a benne élő jövőkép befolyásolja – egyéni ambíciók vagy/és társadalmi elvárások, várankozások alapján (jövő).

Ennek megfelelően ezek a szempontok nem feltétlenül esnek egybe: a kínait vallják anyanyelvüknek a legtöbben a világon; a kínai azonban, jóllehet az ENSZ egyik hivatalos nyelve – legalábbis jelenleg még – nem a nemzetközi érintkezés általánosan elfogadott nyelve, és a stúdiumként választott idegen nyelvek között sem az élvonalban szerepel világstatisztikákban.

Az angol nyelv esete más képet mutat. Anyanyelvként aránylag nem olyan sokan tesznek szert rá, de közvetítő nyelvként a XX. század második felében nemzetközileg vitathatatlanul első helyet vívott ki magának az angol. Ezt Bill Bryson, amerikai nyelvész szellemesen úgy fogalmazta meg, hogy „More than 300 million people in the world speak English and the rest, it sometimes seems, try to” (*Mothertongue*). Akárhogyan is van azonban – lehet hogy nem helyesen beszélik, lehet hogy nem korrektül használják –, az angol mégiscsak a világ valamennyi országában polgárjogot nyert mint a nemzetközi politikai, tudományos és kulturális érintkezés legáltalánosabb közvetítő nyelve. A jelenség persze nem véletlen: a nemzetközi életben vezető helyet betöltő és hatalmi pozícióval rendelkező nagyhatalom hivatalos nyelve globalizálódott ilyen szédületes ütemben. A nyelvtanulók abszolút számát is tekintve kétségtelenül az angol áll világméretben az első helyen.

Ha a japán nyelv nemzetközi pozícióját vizsgáljuk meg, akkor megállapíthatjuk, hogy az anyanyelvi beszélők számát tekintve (közel 120 millió)

- nem tartozik a legnagyobb világnyelvek közé;

- közvetítő nyelvként sem annyira elterjedt, mint az angol vagy a spanyol;
- a nyelvtanulók abszolút számát tekintve sem világszerte.

Mégis van egy mutató, amelyben a világon – legalábbis időlegesen – listavezető lett: mégpedig a japánt mint idegen nyelvet tanulók száma növekedésének dinamikájában.

Időben körülbelül a nyolcvanas évekre érett be világszerte az a felismerés, hogy a japán – a korábbi véleményeket meghazudtolva – mégsem „megtanulhatatlan” nyelv. Ez a hiedelem számos forrásból táplálkozott.

1. Objektív mércével mérve is a nehezen elsajátítható nyelvek közé számít a japán – mindenekelőtt rendkívül bonyolult írásrendszere miatt.¹
2. Ebből következik, hogy az idegen nyelvek oktatására szokásosan szánt órakeretek között a külföldiek nem, vagy alig birkóztak meg a japán nyelvvel.²
3. A japán nyelv elsajátításának nem kedvezett az sem, hogy egészen a hatvanas, hetvenes évekig a japán mint idegen nyelv oktatási metodológiájának kidolgozásával, fejlesztésével, korszerűsítésével japán tanárok, nyelvészek érdemben nem foglalkoztak. Ennek számos oka volt: egyrészt elenyésző volt a II. világháborúban megtépzott Japán iránt az érdeklődés; másrészt az ország erejét és figyelmét nem a nyelv és a kultúra, hanem a gazdaság fejlesztése kötötte le; harmadrészt a hittérítőkön kívül jószereivel alig-alig voltak japánt beszélő külföldiek.
4. Főként ez utóbbi tény erősíteni látszott a japán nemzeti identitásnak a manifesztálódásaként hangoztatott és még tudományos megnyilatkozásokban is deklarált tézisének, miszerint a japán nép sajátosságos voltát mi sem bizonyítja jobban, mint sajátosságos nyelve, amely külföldiek számára eleve bevehetetlen erődítmény.³

A japán gazdaság látványos előretörésével párhuzamosan azonban rendre dőltek meg a japán nyelv „bevehetetlenségéről” vélt és vallott hiedelmek. Először is hatalmasra nőtt az érdeklődés Japán mint ország, és főleg a japán gazdasági teljesítmény iránt. Ennek megértéséhez, megfejtéséhez elengedhetetlenné vált a japán nyelv megismerése. Ezt a hetvenes évektől megfelelő erőfeszítések követték a japán nyelv oktatásmódszertana, metodológiája területén előbb külföldön, majd Japánban is. Japán tudniillik világméretű gazdasági térnyerése után élénk kulturális offenzívába kezdett. (1972-ben a Japán Alapítvány létrehozása; egyéb kormányprogramok stb.) A japán gazdaság növekedésének ütemét egyvalami haladta meg: a japán nyelvtanítás fejlődése.

A nyolcvanas években egy évtized alatt világméretben sokszorosára nőtt a japánul tanulók száma.⁴ Érdemes megvizsgálni, hogy ennek a látványos előretörésnek milyen okai voltak:

- a metodológia, a módszerek javulása,
- a hatékonyabb tananyagok megjelenése,
- a japánt idegen nyelvként oktatni tudó szakemberek számának ugrásszerű megemelkedése,
- a technika és kommunikációs eszközök fejlődése, és nem utolsósorban
- a nyelvtanfolyamok számának ugrásszerű növekedése.

Ezek mind-mind odahatottak, hogy a nyolcvanas évekre az anyanyelvek hitetlenkedése ellenére megjelentek a japánt magas szinten tudó és beszélő külföldiek.

A japán tehát idegen nyelvi stúdiumként szédületes karriert futott be; az amerikai, európai, ázsiai országokban is az utóbbi két-három évtized alatt kétszámjegyű szorzóval

mérhető méreteket öltött az elterjedtsége; Németországban például 29 egyetemen lehet japán stúdiókat folytatni.⁵ Nem is beszélve például az ausztráliai kontinensről, ahol a közoktatásban szereplő idegen nyelvek között a második helyen áll.

2. A japán nyelv elsajátításának esélyei magyar anyanyelvűek számára

Felmerül a kérdés, hogy vajon a magyar anyanyelvűek számára milyen nehéz a japánnak mint idegen nyelvnek elsajátítása más nyelvekkel való összevetésben?

Mind nyelvelméleti vizsgálatok, mind pedig empirikus tapasztalat alapján állítható, hogy a magyarok számára némely vonatkozásban könnyebb a japán elsajátítása, mint más anyanyelvi háttérrel rendelkező nyelvtanulók esetében. Ennek elsődleges okaként néhány nyelvtipológiai ténytet kell megemlíteni.

2. 1. Először is, a japán is és a magyar is *alapszórend* tekintetében az úgynevezett SOV típusú nyelvekhez tartozik. Ez azt jelenti, hogy alapszórendjében uralkodóan az *alany – tárgy – állítmány* a sorrend. Az a magyar mondat, hogy

„A padon ülő férfi szendvicset eszik”

1 2 3 4 5

azonos szósorrenddel fordítandó japánra.

„Benchi no ne ni suwatte iru otoko wa sando wo tabete iru.”

1 2 3 4 5

Ennek folyamányaként az indogermán (például angol) nyelvektől eltérő lesz mind a magyarban, mind a japánban a szavak egymásutánja. Ehhez kapcsolódóan a jelző(s szerkezete)k például jellemzően megelőzik a jelzett szót.

2. 2. *Címzés:*

Magyar Japán Baráti Társaság
Budapest VI. kerület
Bajza utca 54.

Japán Magyar Baráti Társaság
Tokyo, Shinagawa-ku,
Higashi-Gotanda 5-28-11-609

2. 3. A dátumozás is hasonlóképen alakul a két nyelvben:

1998. február 25.

1998-nen, nigatsu, 25-nichi

2. 4. De ami végképp jellegzetes sajátosság, hogy a *vezetéknev és keresztnév sorrendje* is azonos:

Liszt Ferenc

Kawabata Jasunari

Figyelemre méltó, hogy az Európában használt nyelvek közül csak a magyar követi ezt a sorrendet a névhasználatban!

2. 5. Egy másik közös sajátosság az *agglutináló jelleg*, ami főleg a szóképzésben bír jelentőséggel. Az olyan, más külföldiek számára nehezen elsajátítható összetett szóalak, mint *tabesaseremashita* magyar nyelvben is hasonlóképpen hosszúra sikeredett egy szóval adható vissza: *megetettek (valamivel)*.

2. 6. Továbbá: a magyar nyelv és a japán nyelv is *névutókat* használ, nem pedig prepozíciókat, mint az indogermán nyelvek:

az asztalon

teeburu no ne ni

2. 7. A magyarban és a japánban *sincsenek grammatikai nemek*; sőt azt, hogy *boldog vagyok (ureshii desu)*, mondhatja egyaránt férfi is, nő is; míg például a franciában különbséget teszünk: *je suis hereux* (férfi) ← → *je suis hereuse* (nő). Azt, hogy „Kedves Éva” vagy „Kedves István” magyarul a *kedves* szóalakkal mondjuk, míg

a németben, mint tudjuk, ha nő, akkor *liebe Éva*, ha férfi, akkor *lieber István* alakok használatosak.

A japánban sem kell szavak között grammatikai nem szerint különbséget tenni, de ez persze nem azt jelenti, hogy a nyelvhasználatban ne érvényesülne a *női-beszéd (joseigo)* és a *férfi-beszéd* közötti különbség!

Mindezek a hasonlóságok ugyan segítik a japán nyelv szerkezeti megértését a magyarok számára, azonban még így is marad a japán nyelv elsajátításának nehézségét jelentő tényezők közül néhány, ami nekünk magyaroknak is sok problémát, időt és energiát jelent. Mondani sem kell, hogy ezek egyike a már említett bonyolult írásrendszer, a másik pedig a japán nyelvhasználat és a japán kommunikáció néhány sajátossága.

Hogy csak néhányat említsünk ezekből: a japán *női nyelvhasználat (joseigo)*; a „nem”, azaz a *tagadás, elutasítás elkerülésének* nyelvi eszközei (ez a sokkal direkter kommunikációhoz szokott magyarok számára nehezen megszokható és sok félreértés forrása); a mondanivaló körülírása és ezáltal az Oe Kenzaburo által is idézett homályosság (*aimaisa*) a kommunikációban; a beszélt nyelvben a sok *aizuchi*⁶ használata; a félbehagyott és *nem-kimondott mondatok* számossága stb. Részben ide sorolható az *udvariassági nyelvhasználat* bonyolult rendszere. Érdekes módon ez utóbbi jelenség a magyarban is megvan (más kérdés, hogy magyar anyanyelvi beszélők is sokszor vétenek hibát a használatban): gondoljunk csak olyan párhuzamokra, mint:

tessék, vegyen ebből!	–	tessék, parancsoljon ebből!
kérem üljön le!	–	kérem, foglaljon helyet!
feleség	–	kedves felesége,

hogy csak nagyon egyszerű példákat vegyünk. Mégis, mint ismeretes, a nagy szemléletbeli különbség abban van, hogy míg a mai magyar nyelvben az udvariassági nyelvhasználat úgynevezett „abszolút” rendszerű, addig a japánban „relatív” rendszerű.⁷

A japán nyelv elsajátítása tehát magyarok számára meggyőződésem szerint számos szerkezeti hasonlóságnak köszönhetően viszonylag könnyebb, mint például angol anyanyelvűek számára.

Az elsajátítás útjában azonban számos más, objektív akadály még fennáll, és ezek megoldásán kell a jövőben fáradoznunk.

3. A japán nyelv oktatása Magyarországon

3. 1. A magyarországi japán nyelvoktatás történetének rövid áttekintése

Az orientalisztika – elsősorban mint filológiai stúdium – Magyarországon nagy hagyományokkal rendelkezett a X. század első felében. A japán tanulmányok folytatásának színhelye az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1923-ban alakult Kelet-Ázsiai Nyelvészeti és Irodalmi Tanszéke volt, ahol a munka a II. világháború alatt 1942-ben szakadt meg. Ezekről az évekről a kortársak visszaemlékezései közül is kiemelkedik Tokunaga Yasumoto professzor memoárszámba menő könyve: *Budapesuto no Furuho*n’ya, amelyben nagy részletességgel és szeretettel idézi föl a Magyarországon töltött éveket.

A II. világháborút követően – mintegy két évtizedes kihagyás után – a japán nyelv oktatása tanfolyamokon indult meg, például a TIT szervezésében. A nyelvoktatás-történeti hűség megköveteli, hogy megemlítsük Major Gyula tanár úr nevét, akinek a működése két szempontból volt jelentős: egyrészt hosszú éveken át volt a japán nyelv

és kultúra, művészettörténet lelkes propagátora (TIT nyelvóráin több tucatnyian fordultunk meg) másrészt ő írta meg a II. világháború után az első japán nyelvkönyvet magyarok számára, amelyet azóta érthető módon felváltottak szakmailag és tartalmilag modernebb kiadványok.

Később más, a nagyközönséget kiszolgáló nyelviskolák is felvették időnként a meghirdetett nyelvek sorába a japánt, de rendszeres japán nyelvoktatás nemigen zajlott. Ami a szervezett állami oktatási intézményeket illeti, három szintről beszélhetünk. A felsőoktatásról, a középfokú oktatásról, és az alsófokú oktatásról.

A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem a Kínai-kelet-ázsiai Tanszék keretében, 1986-ig fakultatív tárgyként lehetett választani e nyelvet. Az 1986-ban létrejött japán szak változatlanul a Kínai-kelet-ázsiai Tanszék keretében működik, ahol a stúdium 4, illetve 5 éves.

A japán választható idegen nyelvként a Külkereskedelmi Főiskolán 1984 ősztől került bevezetésre. A Főiskolán a stúdium 3 és fél éves, illetve 4 éves. A japán nyelv és kultúra oktatása a Keleti Kommunikációs Továbbképző Intézet keretében folyik. (A korábbi Keleti Nyelvek Tanszék 1996 februárjától kapott intézeti rangot.)

A Károli Gáspár Református Egyetemen ugyancsak megindult három éve a japán szakos képzés.

A felsőoktatási intézmények közül jó néhány egyetemen és főiskolán folyik még a japán nyelv oktatása. A szegedi József Attila Tudományegyetemen, ahol az idegennyelvi lektorátus fakultatív tárgyként tanítja a japánt, immár 8 éve. Ez a képzés japán szakos végzettséget vagy képesítést nem ad, csupán a japán nyelv és történelem bizonyos aspektusainak megismerésére nyújt lehetőséget. Hasonló a helyzet a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen és a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen. Néhány éve fakultatív tárgyként tanulható a japán az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán is. A hetvenes évektől több-kevesebb rendszerességgel a Budapesti Műszaki Egyetem Nyelvi Intézetében is van japán fakultáció.

Megemlítendő még a Jászberényi Tanítóképző Főiskolán és a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen folyó japán nyelvoktatás is. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen pedig a kialakulás fázisánál tart a japán nyelv és kultúra fakultáció bevezetése.

Európai szinten is kuriózum számba megy az a tény, hogy néhány magyar általános iskola idegennyelv-kínálati palettáján szerepel a japán.

Az általános iskolai képzésben – kísérletképpen – már 1986-ban elindult egy program. A színhelye a törökbálinti kísérleti iskola, ahol egy „nyelvcsoportnyi” gyerek kezdhette a nyelvet tanulni. Néhány budapesti általános iskolában jelenleg folynak próbálkozások a japán mint alternatív idegen nyelv bevezetésére (például a Virányos úti általános iskolában, a Németvölgyi úti iskolában.)

Ezek a próbálkozások helyi kezdeményezések. Az erőfeszítések szakmai, oktatásügyi, azaz szervezeti koordinációja még nem valósult meg.

Sajátos módon legkésőbb a középfokú oktatásban került bevezetésre a japán: csak 1989-ben, Budapest egy gimnáziumában, kísérleti jelleggel. Jelenleg azonban Budapesten már 6 középiskolában (öt Gimnázium: Babits, Terézvárosi, Törökbálinti, Fasori evangélikus és a Városmajori; valamint a Hunfalvy Közgazdasági Szakközépiskola) választható nyelv a japán is. Ezek közül néhány intézményben csak fakultáció szintjén, más intézményekben azonban szabályos idegen nyelvként, ami azt jelenti, hogy érettségi is tehető belőle.

Az utóbbi 3–4 évben ezen kívül több vidéki város középiskoláiban is beindult a japán nyelvoktatás (például a Diósgyőri Gimnáziumban, Miskolcon, vagy intézményközi kapcsolatépítés révén Sopronban).

Érdekes színfolt, hogy a lakiteleki Népfőiskola 1996 szeptemberétől egyéves bentlakásos intenzív nyelvtanfolyam szervezését vállalta föl, ahol jelenleg is két japán tanár működik.

Néhány magán nyelviskola is foglalkozik japán nyelvoktatással. És végül, de nem utolsósorban, essék említés a Magyar-Japán Baráti Társaság szervezésében zajló japán nyelvtanfolyamokról is. Ezeknek a kurzusoknak az a különlegessége, hogy többnyire végzős vagy frissen végzett japán szakos hallgatóink kapnak lehetőséget arra, hogy nyelvoktatói képességeiket kipróbálják.

3.2. A japán nyelvoktatás és a japán nyelvtanulás intézményesített formái napjainkban

A japán nyelvoktatás magyarországi elterjedésének és fejlődésének nagy lökést adott az orosz nyelv mint kötelező idegen nyelv kivonulása a közoktatásból, ami az 1989/90-es tanévre tehető. Az orosz nyelv helyén keletkezett űrbe tudniillik a nagy világnyelvek (elsősorban az angol és német) nyomultak be, és mellettük – azaz második idegen nyelvként – számos oktatási intézményben több tucat más idegen nyelv körében megjelent a japán is.

Hogy rövidebb, mint egy évtizednyi idő alatt mennyire megugrott a japánul tanulók száma, mi sem bizonyítja jobban, mint a Nemzetközi Japán Nyelvvizsgán résztvevők magas száma. Ezt a vizsgát Magyarországon a Japán Alapítvány felkérésére először 1993-ban rendezte meg a Külkereskedelmi Főiskola. Akkor a négy szintű vizsgára a jelentkezők száma 124 volt. 1994-ben 128-ban vettek részt a vizsgán; 1995-ben 165-en, 1996-ban pedig 161-en. Ezeknek a számoknak a jelentőségét akkor értjük meg, ha figyelembe vesszük, hogy a sokkal nagyobb lélekszámú, nagyobb vonzáskörzetű és nagyobb hagyományokkal rendelkező vizsgahelyeken arányaiban semmivel sem több a megmértetetésre várók száma. (Anglia esetében például ezek a vonatkozó számok 1994-ben: 418; 1995-ben: 476 fő; 1996-ban 440 fő; 1997-ben 484 fő.)

Még korai lenne minősíteni az 1997-es (122 fő) drasztikus részvétel-megcsappanást Magyarországon; lehet, hogy véletlenről van szó; lehet, hogy a szervezési-bonyolítási feltételek megváltozása okozott átmeneti zavarokat; de az is lehet, hogy begyűrűzött a globális méretekben érzékelhető érdeklődés-átirányulás a kínai nyelvre.

A japán nyelvoktatás látványos magyarországi fejlődésének a mozgatója a kilencvenes évek elején nem a magyar oktatási kormányzat volt, hanem a japán kormány-szervek.

Ezen belül is külön figyelmet érdemel az a jelentős esemény, hogy 1991-ben a Japán Alapítvány Kelet-Európában elsőként Budapesten nyitotta meg irodáját. Az iroda létének köszönhetően a kulturális és oktatási szervek közvetlenül tudják támogatási kérelmeiket eljuttatni az irodához. A támogatás elsősorban könyvadományok, tananyagfejlesztés és ösztöndíjak formájában nyilvánul meg. A Magyarországon japán nyelvoktatással foglalkozó intézmények megszaporodása ugyanakkor azt is magával hozta, hogy a Magyarországra jutó pénzüsszeget évről évre több intézmény között kell megosztani. Ez azt jelenti, hogy a japán oktatási anyagok térítése szétaprózódott: sok helyre kevés jut.

Jelentős mozgalom a „szónokverseny” is, aminek immár ugyancsak hat éves hagyománya van. A hagyományosan ősszel megrendezésre kerülő – és a Japán Nagykövetség, Japán Alapítvány és a JOCV iroda által támogatott – szónokversenyen bárki részt vehet, aki úgy érzi, hogy Japánról, japáni élményeiről, a japán nyelvről, tapasztalatairól japán nyelven mondanivalója van. A közszereplés jó alkalom, a nyelvtudás és az előadókészség összemérésére: ami a résztvevőknek sok izgalmat és örömet okoz, a népes hallgatóságnak pedig nagy élményt jelent.

További lökést adott Magyarországon a japán nyelvoktatás elterjedésének a JOCV Japanese Overseas Corporation Volunteers [= Tengerentúli Japán Önkéntesek Szervezete] megjelenése. Ez a szervezet önkéntesei révén sokat tesz a japán nyelv oktatásáért és kultúra terjesztéséért. A JOVC-önkéntesek jelenléte egy-egy oktatói kollektívában, az iskolaközösségekben azonban többet jelent a pusztán nyelvoktatói közreműködésnél. Egyéniségükkel, a tanórákon kívüli tevékenységükkel kultúráközvetítési funkciót is ellátnak; hiszen életközelségre hozzák a munka- és emberi kapcsolatok szintjén a japán szokásokat és munkamorált. 1998-ban Magyarországon 13 önkéntes tevékenykedik japán nyelvoktatási vagy ahhoz kapcsolódó területen. Közülük számosan – kapacitásuk jobb kihasználása érdekében – egyszerre több intézménybe is átтанítanak. Reméljük, hogy még sokáig számíthatunk az ő közreműködésükre a magyarországi japán nyelvoktatásban. Az ő kivonulásuk ugyanis a magyarországi japán nyelvoktatásban krízishelyzetet idézne elő; hiszen nincs kellő számú magyar nyelvoktató, aki a helyükbe léphetne.

3.3. A japán nyelv oktatásának nehézségei

Bármely idegen nyelvről legyen is szó, annak oktatása legsikeresebben akkor valósítható meg, ha az oktatásban helyi tanárok is részt vesznek, nemcsak anyanyelvűek. A japán önkéntesek intenzív jelenléte a magyarországi japán nyelvoktatásban némileg enyhítette, de nem oldotta meg a magyar anyanyelvű japán tanárok hiányát. Magyarországon intézményesített japán nyelvtanár-képzés nem volt. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen folyó bölcsészképzés sem terjedt ki a legutóbbi időkgig a tanárképzésre.

Jelenleg azokban az intézményekben, ahol japán nyelvoktatás folyik, dolgozik néhány magyar anyanyelvű japán tanár. Ők úgy váltak tanárokká, hogy alapképzettségükre építve japán nyelvi tanulmányokat folytattak; japáni ösztöndíjakkal Japánban is kiegészítő képzést kaptak. Részt vesznek ezen kívül a japán oktatásban olyan japánok, akik különféle okoknál fogva Magyarországon élnek.

A legnagyobb probléma azonban az, hogy a magyar anyanyelvű japán nyelvtanárok száma rendkívül csekély; ezek az emberek nagyon le vannak terhelve. Semmi biztosíték nincs arra, hogy japán nyelvtudás birtokában a frissen végzettek tanárként helyezkednének el. Hiába a más nyelvek tanulásához képest szükséges magas, két-háromszoros energiabefektetés és a nem csekély egyéni anyagi ráfordítás, a tanári pálya erkölcsi és anyagi alulértékelése sokakat elriaszt.

A japán nyelv tanulása és oktatása meglehetősen drága multság. Drága mert:

- a ráfordított idő jelentősen nagyobb, mint más nyelvek esetében (empirikus tapasztalatok alapján körülbelül 2-es szorzó az érvényes);
- a szakképzett tanerő nehezen elérhető (fizikai és anyagi értelemben is). Néhány vidéki városban, intézményben azért nem tudnak japán nyelvoktatást bevezetni,

mert nincs hozzá szakképzett tanerő. Az a kevés jól kvalifikált, tapasztalt oktató, aki Magyarországon japán nyelvoktatással foglalkozik, kénytelen ingázni – ami közlekedési költségeket és időpocsékolást jelent;

- nem lenne helyes eltitkolni ugyanakkor azt sem, hogy néhány oktatási intézményben viszont csak azért került bevezetésre a japán nyelvoktatás, mert ilyen nyelvtanárhoz jutott hozzá az intézmény költségmentesen (elsősorban a JOCV jóvoltából);
  - a tankönyvek, szótárak, oktatási segédeszközök, beleértve a modern technika vívmányait, mint laboranyagok, soft-warek, CD-romok nehezen és drágán szerezhetőek be;
  - a japán nyelvhez való hozzáférhetőség nehezkesebb, mint európai nyelvek esetében. Manapság egy átlagos magyar család otthonában is 10–12 TV csatorna fogható; ezek közül 2–3 angol nyelvű, 2–3 német nyelvű. Nyelvtanulóknak mindez ideális nyelvtanulási környezetet biztosít. Japán adó simán nem fogható; azonban megoldható a fogása, de csak kódolt módon, ami ismét többlet-kiadást jelent;
  - japán nyelvtanulóknak nyelvterületre utazni, nyelvet gyakorolni szinte megfizethetetlen álmom; ugyanez a németet, olaszt, franciát tanuló gyerek esetében manapság már kevésbé probléma. Igaz, hogy ebben a vonatkozásban a szerény ösztöndíj-lehetőségek kiegészítéseképpen némi előrelépést jelent, hogy már-már éves rendszerességgel fogad például a Külkereskedelmi Főiskola „home-stay”-programra magyarul tanuló japán diákokat a Chiba egyetemről, Minamizuka professzor tanítványait, vagy a Magyar-Japán Baráti Társaság ugyancsak „home-stay”-konstrukcióban magyarul tanuló japán diákokat, akik az Osakai Idegen nyelvek Egyeteméről érkeznek hazánkba. De sorolhatók lennének egyéb intézményközi csereprogramok más egyetemek és főiskolák esetében is.
  - Végül megemlíteném az a tényező is, hogy a japán nyelvtudás konvertálhatósága, „pénzre válthatósága” bizonytalan. Eltekintve a turista-sektortól, ami biztos felvevőpiaca a japánul beszélőknek, a többi munkaterületben nem biztos, hogy használható a japán nyelvtudás. A japán cégek közül számosan fontosabbnak ítélik az angol nyelvtudást, mint a japán nyelvismeretet. Vannak persze olyan végzettjeink, akik japán nyelvtudásuknak köszönhetik ragyogó karrierjüket az üzleti életben vagy a bankvilágban. Csakhogy a japán nyelvtudás úgy viszonylik az angol nyelvtudáshoz itt Európában, mint a hús a sóhoz. Hús nélkül lehet levest készíteni, de só nélkül nem. Hússal viszont értékesebb, finomabb és különlegesebb. Csakhogy vannak nem húsevők is!
- Ilyen értelemben bizonyos áldozatot vállal az, aki japán tanulásra adja a fejét, hiszen nincs arra garancia, hogy energia-, pénz- és időbefektetése megtérül.
- További nehézséget jelent a *tananyagok hiánya*.

Magyarországon a japán nyelv oktatása olyan tananyagokból történik, amelyekhez az egyes intézmények adományok formájában jutnak. A legfőbb adományozó forrás a Japán Alapítvány. A magyarországi könyvterjesztés ugyanis nem kínál kellő minőségű és mennyiségű külföldi tananyagot. Nem beszélve arról, hogy egy-egy egyszerűbb japán tankönyv is kb. egyhavi hallgatói ösztöndíjba kerül.

Minden intézmény igyekszik a könyvek igénylését úgy irányítani, hogy az legjobban igazodjék az adott intézményi tantervhez. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen pl. aránylag sok irodalomelméleti, irodalomtörténeti, történelmi stb. szak-

könyv beszerzése szükséges, míg a Külkereskedelmi Főiskolán, ahol a modern japán nyelven kívül az üzleti, tárgyalási nyelv, kommunikáció elsajátítása a cél, sok a business-Japanese, newspaper-Japanese, kultúrtörténeti, kommunikáció-orientált tankönyv is.

Magyarok számára magyar nyelvi alapon íródott japán tankönyv, tananyag meglehetősen kevés van: ezért kénytelenek vagyunk más nyelven írt tananyagot használni. Ez a nyelv legtöbbször az angol, de a hallgatók nyelvi előképzettségétől függően lehet német, orosz vagy francia is. A Külkereskedelmi Főiskolán 1990 óta megjelenő *Keleti Füzetek* sorozat (lásd a mellékletet a 67. lapon) sem képes kielégíteni minden igényt.⁸

Jelenleg rendelet nem szabályozza, hogy minden magyar iskola köteles lenne egy bizonyos idegen nyelvet egységesen első idegen nyelvként tanítani. A gyerekek első idegen nyelvként a legkülönfélébb nyelveket választhatják, így az oktatás a közvetítő nyelv különfélesége miatt technikailag nagyon megnehezedik. A magyar magyarázó alapnyelvként ugyan jó, de magyar alapú kezdő tankönyv elsősorban felnőtt hallgatóknak szóló típusban létezik.

Itt pozitív előrelépésként említendő meg az utóbbi években a „Daruma” című sorozatban megjelenő kisiskolásoknak szóló tankönyvsorozatot, amely a japán nyelvoktatás különféle aspektusaihoz igyekszik segédanyagot biztosítani.

Mindez azonban édes kevés. Bonyolítja a helyzetet, hogy érdemben használható magyar–japán, illetve japán–magyar szótár még mindig nem került forgalomba; tehát gyakorlatilag bármely korosztályból csak olyanok foglalkozhatnak a japán nyelv tanulásával, akik megfelelő szinten bírják a világnyelvek valamelyikét. Vonatkozik ez az oktatókra is. Magyarországon élő japán anyanyelvűek közül számosan ajánlkoznak nyelvoktatásra, de vagy nekik kellene tudniuk magyarul, vagy a tanulóknak angolul ahhoz, hogy közös nyelvet találjanak. Arról nem is beszélve, hogy az „anyanyelvű” státusz még nem jelent oktatási képességet.

Végül nem hallgathatjuk el azt sem, hogy rendkívüli módon hiányzik a japán nyelvoktatás területén a szakmai koordináció; nincs a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban, vagy más, oktatás-koordináló intézményben sehol gazdája a japán nyelvoktatásnak. Minden iskola, minden oktató a saját belátása szerint *azt, annyit* és *úgy* tanít japánból, ahogy azt saját lehetőségei és elképzelései diktálják.

Ebben a vonatkozásban azonban hadd számoljak be egyfajta civil kezdeményezés sikeréről. A magyarországi japán nyelvtanárok saját bőrükön érzékelve ezt a problémát önálló kezdeményezésként olyan nyelvtanári alkotócsoportot hoztak létre, amely kidolgozta a japán érettségi követelményeket. Ezt a tervezetet benyújtottuk (Hidasi Judit és Vihar Judit) ahhoz a magyarországi intézményhez (Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda = OKSZI), amely szakmailag jogosult az elfogadásra. Így végül „alulról jött kezdeményezésként” sikerült a Művelődési és Közoktatási Minisztériummal is jóváhagyatni 1995-ben ezt a követelményrendszert, amely immár Magyarország összes középiskolájára mint érettségi követelmény érvényes.

Belátható azonban, hogy az oktatás-szervezés és oktatás-koordináció vonatkozásában a civil kezdeményezéseknek bizonyos korlátai vannak. Reméljük, hogy a szakmai koordináció tekintetében – akár vertikálisan (elemi iskolától a felsőfokú oktatásig), akár horizontálisan (az egyes hasonló profilú és szintű intézménytípusok között) – az oktatási kormányzat meg fogja előbb-utóbb tenni a szükséges és régóta esedékes lépéseket.

4. A japán nyelv mint a tudomány és a kultúra közvetítője

A japanológia a II. világháború után a humán irányultság felől fokozatosan a társadalomtudományok felé tolódott el. A kutatások specializálódtak, de ezzel párhuzamosan a szemléletmód interdiszciplinárisabbá vált. A hatvanas évektől a gazdaság és a kereskedelem is fontos kutatási területévé vált a Japánnal mélyebben foglalkozóknak. Az Egyesült Államokban ma már japanológusként jegyzik a természettudományok és a technológia-fejlesztés révén Japánhoz kapcsolódó szakértőket is. Ez egyrészt azt jelentette, hogy a tudás egyre inkább piaci értékévé vált, másrészt azt, hogy a japanológia fogalma tovább szélesedett.

A kutatások támogatásának és nemzetközi együttműködésnek számos intézménye született amerikai magánalapítványoktól kezdve japán állami szervezeteken keresztül az Európai Japanológusok Szövetségéig (EAJS). Ázsiában a 80-as évekre széles körben elterjedt és megszilárdult a japán nyelv tanítása és metodológiája, ami azzal is magyarázható, hogy akkoriban felmerült az ötlet, hogy a japán váljék Ázsia nemzetközi nyelvévé. Ez a gondolat ma már túlhaladottnak tekinthető, amennyiben napjainkban a kínai kezdi kiszorítani a japánt erről a helyről. Ugyanakkor változatlanul sok információ érhető el Japánról, számos diák végzi tanulmányait a szigetországban. A több tudományt átölelő észak-amerikai és nyugat-európai oktatási és kutatási intézmények mellett Kelet- és Közép-Európában is megélnékül az – elsősorban filológiai irányultságú – japanológiai tanszékek tevékenysége.

Vannak olyan kiváló japanológusok világszerte, akik nem beszélnek a japán nyelvet. Hiszen az a fogalom, hogy „japanológus” nagyon széles: ide sorolhatók a legkülönbözőbb szakterületek kiemelkedő szaktekinvélyei: politikusok, közgazdászok, történészek, muzeológusok, akik attól japanológusok, hogy a szakterületükön belül a japán vonatkozások szakértői.

Az 1997 augusztus végén Budapesten rendezett 8. nemzetközi EAJS (European Association of Japanese Studies) konferencia⁹ egy külön kerekasztal-beszélgetést szentelt e témának – vagyis a „japanológia” korszerű értelmezésének.

Vannak másrészt olyanok, akik kiválóan beszélnek a japán nyelvet, de attól még nem biztos, hogy japán szakértők.

Meggyőződésünk, hogy mint ahogy „a szem a lélek tükré”, úgy elmondható az is, hogy a *nyelv a kultúra tükré*. Lehet a japán kultúra iránt érdeklődni, sőt még művelni is nyelvtudás híján, de az igazi mélységekig lehatolni csak a nyelv ismerete révén lehetséges.

A nyelv iránti érdeklődés felkeltésének egyik módja, ha a kultúrával megfertőzzük az érdeklődőket. A kulturálisan beoltott emberekben viszont előbb-utóbb feltámad az igény ismereteik elmélyítésére, és ekkor lép be a nyelvvel való megismerkedés szándéka.

A kultúrában és a nyelvben is a megismerési folyamat kísértetiesen hasonló és több fázisban zajlik. Mi teszi vonzóvá bármelyiket is? A hasonlóságok és a különbségek.

A magyar és a japán nyelvet számos nyelvi hasonlóság köti össze. Egzotikussá a köztük lévő különbségek teszik őket. Az egyik magyar ember azért tanul japánul, mert az annyira hasonlít a magyarra. A másik meg azért, mert felfedezi a sok hasonlóság mellett a különbözőséget, aminek a megismerése izgalmas szellemi kaland számára.

Melléklet

A KELETI FÜZETEK sorozat eddig megjelent kötetei *Sorozatszerkesztő: Hidasi Judit* Kiadja a Külkereskedelmi Főiskola

1. Székács Anna: Hangarii Jijo (1990)
(Magyar országismeret japán nyelven)
  2. Osváth Gábor: Koreai hangok és betűk (1990)
  3. Nyárády Gáborné:
Chen Rongsheng: Bevezetés a kínai üzleti nyelvbe (1991)
  4. Osváth Gábor: Külgazdasági olvasókönyv koreai nyelven (1991)
  5. Hidasi Judit: Japán nyelvkönyv kezdőknek (1991; 1996)
  6. Hidasi Judit: Magyar-japán külgazdasági kifejezés-
és szógyűjtemény (1993)
  7. Faludi Péter: Korea története I. (Az ókortól, 1945-ig) (1993)
  8. Nyárády Gáborné: Külgazdasági sajtószemle kínai nyelven (1993)
  9. Hidasi Judit: Japán-magyar külgazdasági kifejezés-
és szógyűjtemény (1993)
  10. Osváth Gábor: Magyar-koreai igei vonzatszótár (1993)
  11. Koós Péter: Japán jelszótár (1994)
  12. Kondo Masanori-Sato
Noriko-Székács Anna: Kanji gyűjtemény kezdőknek (1993)
  13. Bányai-Kondo-Nagy-Cho: Japán-magyar kisszótár (1995)
  14. Okutsu Keiichiro (ford.) Bevezetés a japán nyelvtanba (1995)
  15. Osváth Gábor: Koreai nyelv alapfokon I. (1995)
  16. Tanaka Akio (ford.): Bevezetés a japán szókészletbe (1995)
  17. Fendler Károly: Korea története II. (1945-től napjainkig) (1996)
  18. Osváth Gábor: Koreai nyelv alapfokon II. (1996)
  19. Park-Hidasi-Osváth-Szigeti: Magyar-koreai társalgási zsebkönyv (1997)
  20. Hidasi Judit (szerk.) Oe Kenzaburo Budapesten (1997)
  21. Németh Pál: Szöveggyűjtemény az arab nyelv oktatásához (1998)
- Előkészületben:**
22. Nyárády-Móhr: Kínai nyelv gyakorlati nyelvtana
  23. Tálás Barna: Kína gazdasági fejlődése a XX. század utolsó
dekádjában
  24. Sato Noriko: Japán társalgás

JEGYZETEK

- ¹ A japánt anyanyelvként beszélő iskolásoknak az elemi iskola hat osztályában 1532 órára van szükségük az írásképesség alsó határát jelentő mintegy 1000 kínai írásjegy elsajátításához. – Hayashi Ooki: *Moji wo kaku, Nihongo kyōiku*, 1979/3, pp. 1–11.
- ² Nem véletlen, hogy az amerikai kormánytisztviselők számára szervezett nyelvtanfolyamokon az „egyes” nehézségi fokozatba sorolt francia vagy spanyol nyelvre 750 tanórát írnak elő a „limited working proficiency” szint eléréséhez, míg a „négyes” nehézségi fokúnak minősített (ún. „killer languages” kategóriát jelentő) japán esetében ugyanehhez 1410 órát biztosítanak. – Jay Rubin: *Gone Fishin’*, Kodansha, Tokyo, 1992, p. 19.
- ³ Roy Andrew Miller: *Japan’s Modern Myth*, Weatherhill, 1982.
- ⁴ 1995-ben a külföldön japánul tanuló diákok száma 165 257 volt. Ez az 1987-es mutató háromszorosra (*Newsweek*, 1996 június).
- ⁵ Genenz, Kay J. (1987) : *Japanisch als Fremdsprache. Quantitative und qualitative Faktoren der Sprachvermittlung in der Bundesrepublik Deutschland*. In: Kay J. Genenz és Roland Schneider (szerk.): *I. Kolloquium Japanisch-Unterricht Berlin 1986*. Düsseldorf: Fachverband Japanisch als Fremdsprache, pp. 147–160.
- ⁶ Kontaktus-tartást jelző nyelvi eszköz: partikula, fordulat.
- ⁷ Magyarban valaki az anyjáról szólhat úgy is, hogy „az édesanyám”, míg a japánban a saját anyjáról beszélve csak alázatos stílusban illik szólni: a *haha* = („anyám”) a használatos. Más anyjáról szólva viszont a tiszteleti *okasan* alak alkalmazandó. Ugyanezeker ez az alak használatos akkor is, ha a gyerek szólítja édesanyját, hiszen ebben a sziccutációban a „relatív” szemlélet udvarias alakot kíván meg.
- ⁸ Lásd a mellékletet!
- ⁹ Vö. *Nyelvinfó*: 5. éfv. 4. sz.(1997/október), p. 25.
Távol-Kelet: 3. évf. (1997/október), p. 7.
Keleti Füzetek: Oe Kenzaburo Budapesten, KKF, Bp. 1997.